

ЕКОЛОГІЧНА ЕКСПЕРТИЗА ЯК ГАРАНТІЯ ЕКОЛОГО-ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ

*Л.А. Ільків, кандидат економічних наук
А.О. Близнюк, студентка**

Розкрито сутність та роль екологічної експертизи у формуванні екологічної безпеки держави. Досліджено необхідність здійснення екологічної експертизи в Україні. Визначено перспективи розвитку екологічної експертизи як гарантії екологічної безпеки, охорони навколишнього природного середовища, раціонального використання і відтворення природних ресурсів.

Екологічна експертиза, еколого-економічна безпека, господарська діяльність, охорона довкілля, еколого-експертний аналіз.

Щоб не допустити на території України повної і незворотної екологічної катастрофи, необхідно створення ефективної державної системи охорони довкілля і раціонального використання природних ресурсів. Швидкий розвиток світової економічної системи в останні десятиріччя та зростання обсягів залучення природних ресурсів у виробництво товарів і послуг зумовлюють загострення проблем екологічної безпеки діючих виробництв і тих, що створюються. У зв'язку з цим, сьогодні існує нагальна необхідність здійснення контролю за рівнем якості навколишнього природного середовища.

У цій системі одне з найважливіших місць посідає детальний екологічний аналіз намічуваної та діючої господарської діяльності, який складається з багатьох соціально-економіко-екологічних стандартних процедур. Досягнення мети екологічної політики держави нерозривно пов'язано з соціально-правовим механізмом здійснення екологічної експертизи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У сучасній літературі дослідженням питань формування та здійснення екологічної експертизи приділяли увагу такі науковці, як В.І. Андрейцев, Г.О. Білявський, С.А. Боголюбов, Д.В. Зеркалов, І.І. Каракаш, М.В. Краснова, О.О. Погрібний, Е.В. Позняк, Ю.М. Саталкін, В.Я. Шевчук та інші.

Екологічна експертиза є найбільш визнаною і поширеною як у нас в країні, так і в міжнародній практиці, і потребує детального вивчення, дослідження, розвитку та вдосконалення.

Мета дослідження – аналіз сутності, мети, необхідності та перспектив здійснення екологічної експертизи як гарантії еколого-економічної безпеки держави.

Виклад основного матеріалу. Нині в Україні залишилося лише 6 % територій з нормальними природними умовами мешкання людей (Закарпаття, Івано-Франківська, Чернівецька й частково деякі інші західні та пів-

нічні області). Забрудненими і дуже забрудненими зонами, де життєдіяльність населення значно погіршена через складні екологічні умови є 70 % територій України, а 1 % – це території екологічних катастроф, куди входять зона Чорнобильської АЕС, а також більшість районів Донецької, Дніпропетровської, Луганської та деяких інших областей [7].

Розробка реконструкції існуючих промислових об'єктів та нових проєктів будівництва завжди потребує передбачення кількох можливих варіантів подальшого розвитку та вибору найбільш прийняттого з них, з огляду на технічні, соціально-економічні та інші аспекти. Великого значення при виборі оптимального варіанта подальшого розвитку об'єкта в сучасних умовах набувають вимоги екологічної безпеки. З метою врахування екологічних чинників та запобігання можливим негативним екологічним наслідкам майбутньої діяльності промислового об'єкта має здійснюватися екологічна експертиза [2].

Екологічна експертиза в Україні є самостійним видом управлінської діяльності та організаційно-правовою формою попереджувального контролю. З прийняттям законів України "Про охорону навколишнього природного середовища", "Про екологічну експертизу" екологічна експертиза отримала законодавчий статус і стала обов'язковою складовою законотворення, управлінської, господарської, інвестиційної та іншої діяльності, що впливають на стан довкілля і здоров'я населення.

Екологічна експертиза розглядається як один з ефективних механізмів, що здатний гарантувати екологічну безпеку, оскільки в ній поєднуються незалежність, гласність, соціальна справедливість, забезпечення конституційних прав громадян на безпечні умови життя, на відповідний рівень здоров'я та належний стан довкілля. Закон України "Про екологічну експертизу" визначає екологічну експертизу як вид науково-практичної діяльності спеціально уповноважених державних органів, еколого-експертних формувань та об'єднань громадян, що ґрунтується на міжгалузевому екологічному дослідженні, аналізі та оцінці передпроектних, проектних та інших матеріалів чи об'єктів, реалізація та дія яких може негативно впливати або впливає на стан навколишнього природного середовища, і спрямована на підготовку висновків про відповідність запланованої чи здійснюваної діяльності нормам і вимогам законодавства про охорону навколишнього природного середовища, раціональне використання і відновлення природних ресурсів, забезпечення екологічної безпеки [3]. Таким чином, екологічна експертиза є попереджувальним заходом, що дозволяє запобігти шкідливій діяльності з боку користувача природних ресурсів.

Метою екологічної експертизи є запобігання негативному впливові антропогенної діяльності на стан навколишнього природного середовища та здоров'я людей, а також оцінка ступеня екологічної безпеки господарської діяльності й екологічної ситуації на окремих територіях та об'єктах [1].

Міжнародне природоохоронне законодавство розглядає мету екологічної експертизи трохи ширше. Наприклад, відповідно до Директиви ЄЕС № 337/85 екологічна експертиза вважається «втіленням попереджувальної екологічної політики», що припускає оцінку екологічного впливу проєк-

тів господарського розвитку на навколишнє середовище, активну участь громадськості на всіх стадіях проведення екологічної експертизи й ухвалення рішення про остаточну реалізацію цих проектів, широке інформування про результати екологічної експертизи, проведення консультацій між зацікавленими відомствами й іншими юридичними особами, а також публікацію кінцевих результатів переговорів і консультацій.

Перелік об'єктів екологічної експертизи нині значно розширено [1]. До них належать проекти законодавчих, нормативно-правових актів; передпроектні та проектні матеріали; документація з впровадження нової техніки, технологій, матеріалів, речовин, продукції; діючі народногосподарські об'єкти, особливо – екологічно небезпечні. У цілому в поле уваги екологічної експертизи потрапляють усі ті об'єкти, функціонування яких може призвести до порушення екологічних нормативів, негативного впливу на здоров'я населення та стан навколишнього природного середовища. Екологічній експертизі можуть також підлягати екологічні ситуації, що склалися в окремих населених пунктах і регіонах, військові, оборонні та інші об'єкти, інформація про які становить державну таємницю.

Актуальність екологічної експертизи в сучасних умовах визначається такими обставинами [5]:

- кінцевий результат антропогенного впливу на навколишнє середовище внаслідок реалізації певного інвестиційного проекту виявляється повною мірою не раніше ніж через 10–30 років після початку реалізації проекту, що зумовлює необхідність завчасного прогнозування характеру і масштабів можливих негативних екологічних наслідків, які супроводжують проект;
- використання математичних моделей, які звичайно розробляються для аналізу великомасштабних інвестиційних проектів, не завжди може забезпечити отримання точних результатів впливу проекту на довкілля та здоров'я людей, що обумовлює необхідність застосування відповідних експертних оцінок.

Екологічна експертиза має проводитися фахівцем-експертом або їх групою. Експертом екологічної експертизи, відповідно до законодавства України, може бути спеціаліст, який має вищу освіту, відповідну спеціальність, кваліфікацію і професійні знання, володіє навичками аналізу експертної інформації і методикою еколого-експертної оцінки, а також має досвід практичної діяльності у відповідній галузі не менш ніж три роки. При виконанні екологічної експертизи має забезпечуватися незалежність експерта, тобто, він повинен здійснювати свої еколого-експертні функції незалежно від розпоряджень посадових осіб державних органів, громадських об'єднань та інших формувань; вільно обирати форми і методи еколого-експертного аналізу і оцінки; викладати особисту думку з питань проведеного аналізу тощо.

Світовий досвід проведення екологічної експертизи показує, що для її об'єктивного й успішного виконання слід дотримуватися низки основних принципів [4]:

- ✓ екологічна експертиза повинна мати імперативний характер, тобто, лише після її завершення може видаватися дозвіл на реалізацію проекту й відкриття фінансування;

- ✓ пріоритет слід віддавати медико-біологічній безпеці;
- ✓ екологічна експертиза має бути незалежною і здійснюватися фахівцями, які не працюють і не пов'язані з організаціями-проектувальниками, замовниками й виконавцями;
- ✓ екологічна експертиза повинна мати науково обґрунтований, міждисциплінарний і комплексний характер.

Зазначимо, що донедавна екологічна експертиза функціонувала і розвивалася, здебільшого, окремо від інших видів експертиз, лише частково перетинаючись із санітарно-гігієнічною. У цілому галузеві експертизи на практиці іноді співпрацювали з окремих питань, а часом конфліктували між собою внаслідок нечіткого розмежування їх компетенції. Забезпечення узгодженого функціонування галузевих експертиз було досягнуто в результаті прийняття в 1998 р. закону України "Про внесення змін до Закону України "Про інвестиційну діяльність", який започаткував в Україні комплексну державну експертизу [6].

Висновки та перспективи подальших досліджень. У механізмі договірних відносин повинні бути рушії, які б враховували результати економіко-екологічної експертизи. Тому у договірну ціну екологічної продукції бажано включати, поряд з витратами на її виробництво й охорону природи в процесі виробництва, додаткові затрати на екологізацію продукції відповідно до висновків експертизи.

В Україні є чимало об'єктів, для яких необхідно провести екологічну експертизу. Це стосується, насамперед, аеропортів, транспортних депо, промислових підприємств. Навіть поверховий погляд спеціаліста-еколога дає всі підстави стверджувати, що переважна більшість таких об'єктів діє в не правовому полі з точки зору екологічного законодавства.

Отже, вважаємо, що для нормального формування та здійснення системи екологічної експертизи необхідні не лише економіко-правове, методологічне і методичне її забезпечення, але й своєчасне навчання кадрів експертів, тому що за умов сучасної фінансово-економічної ситуації в країні запобігання таким чином шкоди довкіллю є реальним засобом забезпечення екологічної безпеки, ринковим важелем впливу на підприємства з метою контролю за масштабами промислового забруднення й зниження його рівня, подолання наслідків надзвичайних ситуацій, стимулом зростання національної економіки.

Список літератури

1. Андрейцев В.І. Екологічне право. Курс лекцій : навч. посіб. для юрид. фак. ВНЗ / В.І. Андрейцев. – К. : Вентурі, 1996. – 208 с.
2. Боголюбов С.А. Экологическое право : учебник для вузов / С.А. Боголюбов. – М. : НОРМА, 2001. – 448 с.
3. Закон України «Про екологічну експертизу» // Відомості Верховної Ради України, 1995. – № 8. – С. 54.
4. Зеркалов Д.В. Екологічна безпека: управління, моніторинг, контроль : посібник / Д.В. Зеркалов. – К. : КНТ, Дакор, Основа, 2007. – 412 с.
5. Краснова М.В. Правове забезпечення екологічної безпеки: роль науково-правового фактора / М.В. Краснова // Право України. – 2000. – № 5. – С. 49–51.

6. Підручник / [В.Я. Шевчук, Ю.М. Саталкін, Г.О. Білявський та ін.]. – К. : Либідь, 2004. – 432 с.

7. Природноресурсове право України : навч. посіб. / за ред. І.І. Каракаша. – К. : Істина, 2005. – 376 с.

Раскрыта сущность и роль экологической экспертизы в формировании экологической безопасности государства. Исследована необходимость осуществления экологической экспертизы в Украине. Определены перспективы развития экологической экспертизы как гарантии экологической безопасности, охраны окружающей естественной среды, рационального использования и воссоздания природных ресурсов.

Екологічна експертиза, еколого-економічна безпека, господарська діяльність, охорона навколишнього середовища, еколого-експертний аналіз.

Essence and role of ecological examination are exposed in forming of ecological safety of the state. The necessity of realization of ecological examination is investigational for Ukraine. The prospects of development of ecological examination as ecological safe, guard of natural environment, rational use and recreation of natural resources conducts are certain.

Ecological examination, ecological and economic safety, economic activity, guard of environment, expert analysis.